

ensure their implementation by appropriate methodological support, using tools for stimulating analytical and reflective activity.

The effectiveness of the teacher's professional training, the formation of his or her pedagogical skills, the effectiveness of the formation of adaptive and socio-reflexive competencies as its components, regardless of direction and level, depend both on the teachers, the correctness of their approach to the organization of educational activities, and on the students, their ability to adapt to conditions of the credit-module system of professional training, based on personally oriented technologies of training, as well as on the future professional activity which ensure the continuity of the development of pedagogical skills. Therefore, two sets of methodological recommendations for a teacher and a student were formed, since only the coordinated interaction of their positions would enable to obtain high results of the development of pedagogical skill, in its context: the ability to adaptive and social-reflexive processes.

Key words: adaptive competence, social-reflexive competence, future specialists in social sphere, methodical recommendations, the increase of effectiveness, the formation process.

Отримано 12.03.2019

УДК 378.091.313-057.87

Р. А. Попов

romtchik@me.com

ORCID ID 0000-0002-3898-9534

СУКУПНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДИДАКТИЧНИХ УМОВ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ АВТОНОМНОСТІ СТУДЕНТІВ

Попов Р. А. Сукупність організаційно-дидактичних умов реалізації моделі системи розвитку автономності студентів. Стаття присвячена теоретичному підходу щодо проблеми сукупності організаційно-дидактичних умов реалізації моделі системи розвитку автономності студентів. Актуальність дослідження полягає в необхідності здійснення цілісного комплексного аналізу проблеми розвитку автономності студентів в умовах інтеграції їх освітньої й самоосвітньої діяльності, спрямованого на обґрунтування доцільності

підвищення ефективності підготовки фахівця вищої кваліфікації як функціонального результату, що може бути досягнутим із позицій удосконалення організаційно-дидактичної складової вищої освіти в цілому та системного й систематичного впливу на розвиток її центрального суб'єкта – особистість студента.

Здійснено спробу на основі теоретичного, порівняльного та системного аналізу сучасних дидактичних моделей обґрунтувати теоретико-методологічні засади та визначити сутність проблеми розвитку автономності студентів в умовах інтеграції освітньої й самоосвітньої діяльності а також визначити закономірності розвитку автономності студентів крізь призму організаційно-дидактичних умов реалізації моделі системи розвитку автономності студентів.

Ключові слова: автономність, студент, імплементація, освітня діяльність, самоосвітня діяльність, вища школа, інтеграція, дидактика, організаційно-дидактичні умови.

Попов Р. А. Совокупность организационно-дидактических условий реализации модели системы развития автономности студентов. Стаття посвящена теоретическому подходу по проблеме совокупности организационно-дидактических условий реализации модели системы развития автономности студентов. Актуальность исследования заключается в необходимости осуществления целостного комплексного анализа проблемы развития автономности студентов в условиях интеграции их образовательной и самообразовательной деятельности, направленного на обоснование целесообразности повышения эффективности подготовки специалиста высшей квалификации как функционального результата, что может быть достигнуто с позиций совершенствования организационно-дидактической составляющей высшего образования в целом и системного и систематического воздействия на развитие ее центрального субъекта – личность студента.

Предпринята попытка на основе теоретического, сравнительного и системного анализа современных дидактических моделей обосновать теоретико-методологические основы и определить сущность проблемы развития автономности студентов в условиях интеграции образовательной и самообразовательной деятельности, а также определить закономерности развития автономности студентов сквозь призму организационно-дидактических условий реализации модели системы развития автономности студентов.

Ключевые слова: автономность, студент, имплементация, образовательная деятельность, самообразовательная деятельность, высшая школа, интеграция, дидактика, организационно-дидактические условия.

Постановка проблеми. Сучасне гасло «майбутнє освіти – майбутнє суспільства» має нині буквальний сенс, і особливості розвитку світової й національної культури надають нам чимало прикладів на підтвердження цієї думки. Освіта відіграє роль соціокультурного каталізатора позитивних змін, що підтверджує й державна політика в освітній галузі, спрямована на її оновлення, реформування, приведення у відповідність до викликів часу та потреб членів європейського громадянського суспільства. У провідних державних документах та низці європейських угод, підписаних представниками українського уряду в рамках Болонського руху, чітко визначається, що європейський вимір в освіті як певна система орієнтирів, принципів, шляхів та методів формування «ідеального європейця» спирається на забезпечення гармонійного взаємозв'язку соціуму і культури. А сам «ідеальний європейець» повинен мати розвинену самосвідомість, здатність до рефлексії, самоактуалізації, самотрансценденції, проактивність, сформованість ціннісних орієнтирів та установок до екзистенціальної свободи, демократичність поглядів та адаптивність. Усі ці якості й властивості формуються в автономній діяльності, та для формування стану автономності й приведення в дію моделі системи розвитку автономності студентів потрібно створити певні умови організаційно-дидактичного характеру.

Модель системи розвитку автономності набуває дієвості внаслідок виконання умов як організаційних, так і дидактичних за своєю сутністю – тобто тих умов які безпосередньо пов'язані зі змінами навчального процесу, модернізацією організаційних форм, стратегій опанування змісту навчання тощо. Тож застосування словосполучення «організаційно-дидактичні» як визначального для умов, що нами розробляються, вважаємо цілком виправданим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Автономність особистості як предмет дослідження певною мірою представлена у роботах О. Дергачової, Е. Десі, Д. Леонтєва, Ж. Пижикової, Г. Пригіна, Т. Партико, Р. Райана, О. Сергєєвої, зокрема, в контексті суб'єктності (І. Котик, А. Марічева та ін.), довільної саморегуляції (Ж. Вірна, В. Ілійчук, С. Малазонія, Ю. Миславський), суверенності особистості (А. Ключко, С. Нартова-Бочавер), автентичності

(Н. Когутяк, М. Рагуліна), особистісної ідентичності юнака (Л. Клочек, Ю. Лановенко, І. Середницька та ін.).

Мета статті – здійснити аналіз проблеми сукупності організаційно-дидактичних умов реалізації моделі системи розвитку автономності студентів у контексті розвитку автономності студентів вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Визначення «організаційно-дидактичні умови» знаходимо в роботах вітчизняних дослідників (О.Герасимова, І.Сіняговська та інші). Так, вивчаючи проблему формування пізнавальної самостійності студентів вищих навчальних закладів, І.Сіняговська визначає такі організаційно-дидактичні умови:

1. Здійснення дидактичної адаптації студентів педагогічного університету.

2. Інтенсифікація самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

3. Забезпечення варіативності змісту навчання в контексті майбутньої фахової діяльності студента [1, с. 41].

О. Герасимова називає та наповнює змістом загальні (відбивають особливості організації та здійснення навчального процесу в педагогічному університеті) і часткові (орієнтованих на суб'єктів навчальної діяльності) організаційно-дидактичні умови формування рефлексивних умінь студентів вищої школи. До групи загальних організаційно-дидактичних умов вона відносить такі умови: системність та неперервність процесу формування рефлексивних умінь студентів; оптимальне використання організаційних та організаційно-методичних резервів певного вищого педагогічного навчального закладу, розробку технологічних механізмів формування рефлексивних умінь студентів педагогічного університету. Групу часткових організаційно-дидактичних умов складають такі умови: активізація знаннево-рефлексивного потенціалу певних навчальних дисциплін, орієнтація студентів на розвиток рефлексивних умінь у процесі навчання; усебічний максимально індивідуалізований дидактичний супровід як спонука до розвитку рефлексивних умінь студентів [2].

Як бачимо, вітчизняні дослідники послуговуються словосполученням «організаційно-дидактичні умови» як таким, що відбиває перш за все особливості внутрішньої організації, позиціонування та співвідношення провідних методологічних підходів, окремих методів, прийомів, засобів, особливостей структурування освітнього середовища тощо, спрямованих на розв'язання певної наукової проблеми.

Психологи (М. Гамезо, Л. Орлова) твердять, що поступово, з придбанням професійних знань студенти глибше осмислюють професійні тонкощі своєї майбутньої спеціальності, у них формується певне ставлення до майбутньої професійної діяльності. У багатьох з них, які досягли достатньо високого рівня соціальної зрілості, настає пора вираженого професійного самовизначення. Головними ознаками цього є осмислена і тверда готовність до активної самостійної діяльності з обраної спеціальності, прагнення постійно вдосконалюватися в ній. Поряд з аналізом динаміки професійного самовизначення студента істотну роль для розуміння процесу формування його особистості відіграє аналіз протиріч, властивих студентському віку:

1. Соціально-психологічні. Це протиріччя між розквітом фізичних та інтелектуальних сил студента і строгим лімітом часу, наявних економічних можливостей для задоволення зростаючих потреб. Протиріччя між результатами діяльності студента, які проявилися у нього (у неї) індивідуально-психологічними властивостями і міжособистісними взаєминами, що складаються в групі, ставленням оточуючих однокурсників до особистості. Цілковиті протиріччя в системі «викладач-студент» (не випадково в різних порадах студентської «братії» пропонуються способи взаємодії з викладачами в залежності від їх типів, таких, як «інтелігенти», «вузькі фахівці», «адміністратори» і навіть «невдахи»). До групи соціально-психологічних протиріч можуть бути віднесені і протиріччя адаптаційного процесу: між новими для студента вимогами, умовами і вже наявними стереотипами поведінки.

2. Суперечності між прагненням до самостійності у відборі знань, способах їх придбання і досить жорсткими формами і методами підготовки фахівця певного профілю. Ці протиріччя мають дидактичний характер і можуть породжувати незадоволеність студентів і викладачів результатами навчального процесу.

3. Протиріччя між великою кількістю інформації, яка надходить з різних джерел, розширює знання студента, і наявним обмеженим часом для її осмислення. Ці протиріччя можуть призвести як до поверхневих знань, так і до поверхневого мислення. Активно здійснюється розвиток, формування і вдосконалення інформаційної культури в широкому сенсі цього слова (тобто розробке, створенні інформації та її сприйнятті, осмисленні, використанні) [3, с. 236].

Враховуючи все, сказане вище, ми розробили організаційно-дидактичні умови реалізації моделі системи розвитку автономності студентів вищого навчального закладу.

Перша організаційно-дидактична умова: використання механізмів дидактичного структурування змісту навчальної інформації для її автономного засвоєння студентами. Використання механізмів дидактичного структурування навчальної інформації покликане заповнити лакуну, розрив між культурою та людиною шляхом:

- надання особистісного сенсу тим предметним знанням, які автономно засвоюються студентом;
- зацікавленістю тими видами діяльності, які раніше не представляли інтерес для суб'єктів навчання.

Друга організаційно-дидактична умова - застосування міжпредметних зв'язків різних типів. У відповідності до реалізації європейських вимог, вибіркова частина навчальних планів і програм ВУЗів містить курси за вибором студентів. Міжпредметні та метапредметні курси за вибором є сучасним засобом реалізації права на свідомий і узгоджений (повністю або частково) з педагогом вибір основних компонентів своєї гуманітарної освіти: сенсу, завдань, темпу, форм і методів навчання, особистісного змісту, системи контролю. Ефективність міжпредметних та метапредметних курсів за вибором залежить від селекції методів навчання. Відповідний добір методів забезпечує не стільки вивчення відомого, скільки «прирощування» невідомого, створення учнями індивідуального освітнього продукту. У процесі створення освітніх продуктів в межах предметів гуманітарного циклу у старшокласників відбувається розвиток внутрішніх навичок та здібностей, які частково властиві спеціалістам у певній гуманітарній галузі.

Саме курси за вибором призвичаюють студентів мислити оперативно в автономній діяльності.

До оперативного стилю мислення віднесено:

- вміння планувати структуру дій, необхідних для досягнення цілі за допомогою фіксованого набору засобів;
- будувати інформаційні моделі для опису об'єктів і систем;
- організовувати пошук інформації, необхідної для розв'язання висунутої задачі;
- структурування мовних засобів комунікації;
- навички своєчасного звертання до комп'ютера при розв'язанні задач з різних предметних галузей (Л. Воронець).

Перераховані вміння й навички загальнозначущі, мають загальнокультурну цінність незалежно від прикладних задач майбутньої професійної діяльності фахівців з вищою освітою.

Науковці пропонують широкий спектр інноваційних форм

навчання у вищій педагогічній школі, виходячи з того, що ЄС здійснює інновації в цьому напрямі на ґрунті ідеї створення спільного *Knowledge Society* («суспільства знань»). Наприклад, щодо лекційної форми, то традиційні вступні лекції, лекції інформативного плану, оглядові поступово доповнюються й частково витісняються проблемними лекціями, лекціями-візуалізаціями, бінарними лекціями, лекціями-консультаціями, лекціями-настановами, лекціями-конференціями та ін. Усі перераховані форми можуть бути оболонкою для багатомірно-діалогічних форм навчальної взаємодії викладача й студентів.

Тому важливою організаційно-дидактичною умовою вважаємо дидактичний синтез, кореляцію та стрижнезацію навчальних завдань. Саме ця умова сприяє формуванню широко ерудованої людини з розвинутим асоціативним мисленням, здатної нетрадиційно підходити до розв'язання різноманітних проблем.

Наступна організаційно-дидактична умова розвитку автономності студентів – комплементарність форм автономної та позаавтономної діяльності – органічно впливає із принципів розвитку автономності. Комплементарність форм автономної та позаавтономної діяльності досягається шляхом автоматизації загальнонавчальних умінь та навичок. Фактично будь-яка дія людини частково автоматизовано завдяки навичкам, які в значній мірі здійснюються без участі свідомості, пише А.Петровський. Людина ніколи не усвідомлює до кінця всіх елементів регуляції, виконання та контролю (автоматизація має важливе значення, так як полегшує повноцінне виконання будь-якої діяльності). Автоматизація окремих сторін дій змінює і вдосконалює їх структуру.

Навички відносяться до прийомів виконання дій, а не до їх мети і умов. Автоматизація звільняє свідомість від контролю здійснення моторних, сенсорних та інтелектуальних операцій, з яких складається дія. У цьому сенсі виконання дії стає автоматичним. Але в поле свідомості залишаються і висуваються на передній план цілі, заради яких виконується дія, і умови, в яких воно протікає, а також його результати. З цієї точки зору виконання дії в цілому стає більш свідомим. В основі освіти навичок лежать пробні спроби і відбір. Без повторних практичних спроб формування навичок неможливе [4].

Професійний саморозвиток і самоактуалізація студентів у процесі автономної діяльності – остання організаційно-дидактична умова реалізації моделі системи розвитку автономності

Провідним положенням для формулювання цієї умови стала

методологічна ідея Б. Ананьєва, відповідно до якої розвиток особистості – це «зростаюча за масштабом та рівнем інтеграція – створення великих «блоків» систем або структур, синтез яких у визначений момент життя людини виступає як найбільш загальна структура особистості... З іншого боку, розвиток особистості є і всезростаюча диференціація функцій, процесів, станів і особистісних якостей, відповідно прогресуючій інтеграції» [5, с. 255-256].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. У якості основного інструменту розвитку автономності студентів сучасних вищих навчальних закладів виступає модель системи розвитку автономності.

Модель системи розвитку автономності студентів постає на таких основних організаційних положеннях, як цілісність, організованість та упорядкованість (організованість означає регульованість, управління зв'язками між елементами або структурними складниками моделі системи та її зв'язками, а упорядкованість зумовлена домінуванням суттєвих зв'язків над випадковими) та об'єктивність зв'язків (між елементами, компонентами, етапами реалізації моделі системи).

Організаційними принципами моделі системи розвитку автономності є принцип не лінійності, принцип зверненості до активності особистості через ціннісно вартісну діяльність; принципи динамічності та діалогічності сучасної фахової підготовки; принципи пізнавальної активності та самостійності майбутнього фахівця; принцип опори на провідні види діяльності в разі вибору виду занять та способів розв'язання навчальних завдань.

Модель системи розвитку автономності студентів покликана реалізувати загальну мету професійної підготовки – формування конкурентоздатного фахівця, який навчений діяти автономно.

Тому, в статті дібрано й деталізовано організаційно-дидактичні умови реалізації моделі системи розвитку автономності студентів вищого навчального закладу.

До таких умов належать:

- використання механізмів дидактичного структурування змісту навчальної інформації;
- застосування у межах моделі системи розвитку автономності міжпредметних зв'язків різних типів;
- дидактичний синтез, кореляція та стрижнезація навчальних завдань у межах моделі системи розвитку автономності;
- комплементарність форм автономної та поза автономної діяльності на ґрунті застосування ІКТ;

– професійний саморозвиток і самоактуалізація студентів в автономній діяльності.

Теоретичне обґрунтування моделі системи розвитку автономності студентів вищої школи надає підстави для здійснення різнопланової дослідницько-експериментальної роботи, спрямованої на перевірку дієвості та ефективності моделі системи розвитку автономності та організаційно-дидактичних умов її реалізації за різними позиціями.

Бібліографія

1. Сіняговська, І. Ю. (2011). Формування пізнавальної самостійності студентів педагогічного університету у процесі навчання іноземної мови. *Автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09*. Кривий Ріг.

2. Герасимова, О. І. (2014). Формування рефлексивних умінь студентів педагогічного університету в процесі навчання філологічних дисциплін : *дис. ...канд. пед. наук : 13.00.09*. Київ.

3. Гамезо, М. В., Петрова, Е. А., Орлова, Л. М. (2003). *Возрастная и педагогическая психология : учеб. пособие для студентов*. Москва: Пед. о-во России.

4. Петровский, А. В. (1986). *Общая психология: учебник*. Москва: Просвещение.

5. Ананьев, Б. Г. (2001). *Человек как предмет познания*. СПб.: ПИТЕР.

References

1. Siniakovska, I. Yu. (2011). Formuvannia piznavalnoi samostiynosti studentiv pedahohichnoho universytetu u protsesi navchannia inozemnoi movy [Development of the cognitive autonomy of the students of a pedagogical university in foreign language learning]. *Extended abstract of candidate's thesis (Pedagogy)*. Kryvyi Rih [in Ukrainian].

2. Herasymova, O. I. (2014). Formuvannia refleksyvnykh umin studentiv pedahohichnoho universytetu v protsesi navchannia filolohichnykh dystsyplin [Development of the reflexive skills of the students of a pedagogical university in philological sciences learning]. *Candidate's thesis (Pedagogy)*. Kyiv. [in Ukrainian].

3. Gamezo, M. V., Petrova, E. A., Orlova, L. M. (2003). *Vozrastnaya i pedagogicheskaya psihologiya: Ucheb. posobie dlya studentov* [Developmental and educational psychology: Manual for graduate students]. M.: Pedagogicheskoe obshchestvo Rossii [in Russian].

4. Petrovskiy, A. V. (Ed.) (1986). *Obschaya psihologiya: uchebnik* [General psychology: textbook] (3rd ed., revised and enlarged). Moscow: Prosveschenie [in Russian].

5. Anan'ev, B. H. (2001). *Chelovek kak predmet poznaniya* [Human as an object of cognition] (3rd ed.). Saint Petersburg: Pyter [in Russian].

Popov R. Assembly of organizational and didactical conditions of implementation of the model of the system of students' autonomy development. The article is dedicated to the theoretical approach to the problem of the assembly of organizational and didactic conditions for implementation of the model of the system of students' autonomy development. The thematic justification of the research lies in the necessity to conduct an integral comprehensive analysis of the problem of students' autonomy development in the context of educational and self-educational activities integration, aimed to rationalize the practicability of highly qualified specialists' training as functional result which may be achieved from the position of improvement of the organizational and didactical components of the higher education in general as well as consistent and systematic impact upon its central subject development – a student's personality.

Following theoretical, comparative and systematic analysis of modern didactic models, we have attempted to rationalize the essence of the problem of students' autonomy development in the context of educational and self-educational activities integration and to determine the regularities of students' autonomy through the prism of organizational and didactic conditions for implementation of the model of the system of students' autonomy development. We refer the following to the organizational and didactic conditions for implementation of the model of the system of students' autonomy development: to use the mechanisms of didactic structuring of the content of educational information; application of interdisciplinary connections of different types within the framework of the model of the system of students' autonomy development; didactic synthesis, correlation, and strenuousization of educational tasks within the model of the system of autonomy development; complementarity of forms of autonomous and out of autonomous activity on the basis of application of ICT and professional students' self-development and self-actualization in autonomous activity.

Key words: autonomy, student, implementation, educational activities, self-educational activities, higher school, integration, didactics, organizational and didactic conditions.

Отримано 13.03.2019